

TH. MAKRİDİ'NİN HATIRASINA

AZİZ OĞAN

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Umum Müdürü ve T. T. K. Üyesi

İstanbul Müzeleri, Halil Etem'den sonra Makridi'yi de kaybetti. 1892 senesinde Müzeye dahil olan Makridi, 38 sene müstemirren çalıştıktan sonra 1930 senesinde tekaütlüğünü istiyerek Müzeden ayrılmıştı. Mütemadiyen çalışan bu zatın, Arkeoloji sâhasındaki en müsmir kabiliyeti, eserler teşhir ve salonlar tertip etmek idi. İbdakâr enerjisini temniye eden düşünüş, buluş ve sâlim bir zevke uygun ve göze hoş bir surette tatbik ve organize etmek kudreti, onun en büyük meziyetlerinden idi.

Bay Makridi, eski Manastır vilâyetinin Sorodıçe nahiyesine tâbi Belaç köyünden Doktor Ferik Konstantin Makridi (paşa) nın [1] oğlu olup İstanbulun Haliç Fenerinde Abdî Subaşı Mahallesinde 1872 senesinde tevellüt etti. Evvelâ, Fenerde büyük Rum mektebinde tahsil ettikten sonra 1884 senesinde Galatasaray Sultanisine girdi ve orada beş sene tahsil ettikten sonra 1889 tarihinde tasdikname alarak mektepten çıktı. Bir sene sonra 300 kuruş maaşla İstanbul Reji İdaresine dahil olarak bir buçuk sene kadar orada bulunduktan sonra 1 Nisan 1892 de 600 kuruş maaşla Müze fransızca kâtipliğine tayin olundu, ve 16 sene bu vazifede kalmakla beraber pederinden tevarüs ettiği Arkeoloji ve Nümizmatik ilimlerine heves göstermesi, merhum Hamdi ve Halil Beylerin alâkasını celp etmekten hâli kalmıyordu. Bu itibarla kendisine çalışma sâhası verilmiş olmak için maaşına vakit vakit zamlar yapılmakla beraber ilerde bahsedeceğimiz ecnebi âlimler nezdine hafriyat komiseri olarak gönderiliyordu.

Hafriyatlarda bulunmak gibi bir arkeoloğun bilgisini arttıran himaye ve vesâite mazhar olan Makridi bu ilme olan ve her zaman artan bir sevk ve muhabbetle mütemadi çalışması sayesinde inkişaf etmiş ve hattâ Müzeye intisabının X uncu senesinde Müze namına Sayda'da yapılan hafriyatın sevk ve idaresi bile kendine tevdi olunmuştur.

Makridi 1907 senesine kadar fransızca kâtiplik ünvanını taşıdıktan sonra 1500 kuruş maaşla konservatör olmuş ve bu memuriyette zaman zaman zamlar görerek 1919 tarihinde maaşı 3200 kuruşa çıkarılarak memuriyetinin unvanı, Âsarâtika Tasnif Memurluğuna ve bilâhère Roma ve Bizans ve Yunanı Kadim Âsarı

[1] Dr. Makridi (paşa) memleketin değerli ve anlayışlı Nümizmatlarından idi. 1883 te Maarif Nazırı bulunan Mustafa (paşa) o zamana kadar Maarif Nezareti kasalarında mahfuz duran meskûkâtın Müzeye devrine karar vererek teşkil ettiği komisyona Dr. Makridi (paşa) yı da memur etti. Haftada iki defa toplanmak üzere üç sene devam eden bu komisyonda Makridi (paşa) dan cidden istifade olundu. (Paşa) aynı zamanda maruf kolleksiyonör idi. Yıllardanberi toplamış olduğu 1214 adetten ibaret mühim bir Bizantin para kolleksiyonunu bir hizmeti müfthire olmak üzere yalnız 1000 türk altınına Müzeye satmıştı.

Mühassıslığına tahvil olunarak 1924 yılında maaşı kırk liraya çıkarılmış ve nihayet kendi arzusu üzerine 1930 İkinci Teşrin'den itibaren tekaüdü icra kılınmıştır. Makridi tekaüt olduktan sonra yine Müze sakfı altında çalışmayı arzu etti. O sıralarda Atınada hususi bir Müzenin sahibi olan M. Benaki, yeni tesis ettiği Müzesini tasnif için kendisini Atınaya davet etti. Ve Hükümetimizin müsaadesiyle o tarihtenberi Benaki Müzesinin müdürü ve organizatörü olarak Atınada kaldı ve tekaüt maaşından da istifade etti. Arasına pek sevdiği İstanbula gelir, eski dostlarını ziyaret ederdi. Nitekim bu sefer de İstanbula bu maksatla gelmişti.

Makridi'nin Arkeoloji Müzesinin son tasnifinde büyük himmeti mesbuk olduğu gibi Çinili Köşk Türk ve İslâm eserlerinin tertip ve tanzimi hususunda dahi bir hayli çalışmıştır. Onun bu çalışması kendisine İslâm eserlerini sathice olsun tanımak ve sevmek fırsatını vermiş ve nihayet büyük bir İslâm eserleri seksiyonunu ihtiva eden Benaki Müzesinin bir şubesinde çalışmak ona pek te yabancı gelmemiş ve hattâ senelerdenberi meşgul olduğu nümizmatik üzerinde çalışmalarına fasıla vererek daha fazla son senelerde merak bağladığı oriental eserlerle meşgul olmağa başlamıştı.

Makridi son senelerde Türk kumaşları ve mensucatı üzerinde vücude getirdiği eseri bitirmişti. Tabı için müracaat ettiği Avrupanın büyük kitapçılarıyla bazı nâşirler, işittiğimize göre eserin metnini bazı âlimlere tetkik ettirdikten sonra satış temin edemeyecekleri behanesiyle muvafakat etmemişlerdi.

Makridi bütün müktesibatını genç yaşında intisap ettiği Müzeye medyundur. Ona Müzede ilk hocalık eden Müze erkânından Baltacı Demosten Beydir. İzmirin yüksek ve maruf bir ailesine mensup olan mumailayhin titiz, hırçın ve fazlaca otoriteye düşkün olması, bu genç talebesini arasıra isyana sevk ediyordu. Fakat Hamdi Beyden fazlaca çekindiği için hocasını üzmemekte pek ileri gidemiyordu. Kendisi anlatır :

Bir gün Çinili Köşkün altında İzmir havalisinden gelen âsarıatika sandıkları açılırken Demosten Beye yardım ediyordu. Demosten Bey bu genç talebe ve asistanının müktesibatını arttırmak için sandıktan çıkan objelerin mensup oldukları devir ve mahiyetleri hakkında kendisine bazı sualler sorar, mukayeseler yaptırır. Makridi bir aralık ele geçirdiği bezir mürekkep şişesini yıkayıp biraz da toprakla kirlettikten sonra sandıktan çıkan antikalar meyânında bunu da eline alır. Baltacı Bey bu şişeyi görerek üzerinde meşgul olmak ister. Tetkik için gözlüğünü burnuna daha iyi yerleştirir, ziyadan istifade için pencereye biraz daha yanaşır. Makridi, envanter defteri elinde hocasının bu şişe hakkında söyleyeceği şeyleri yazmağa hazır... fakat gülmek için kendisini tutuyor. Baltacı Bey derhal işi anlıyor ve nihayet yazdırıyor : Un flacon du 20 ème siècle métamorphosé par un petit cochon... derken Makridi kendini tutamıyor, gülmeğe başlıyor. Onun bu hali hocasını daha fazla izap ediyor : Burnunun üzerine düşmüş gözlüğü eline alıyor, mülâhham vücudunu sandalyadan kaldırırken sendeliyor, bağırıp çağırıyor : Bre çapkın... baban seni başımıza belâ mı gönderdi. İki hafta tatilden mahrumsun, gelip envanter defterlerini beyaza çekeceksin, der. Hâdisenin Hamdi Beye aksetmeyeceğini düşünen Makridi tektirden sinmiş mektep talebesi gibi bu iki hafta izinsizine memnuniyetle katlanır.

EFES HAFRİYATI

Yukarda bilmünasebe söylediğimiz veçhile idarenin sevgi ve himayesine mazhar olan Makridi, ilk defa olarak 313 (1897) de Ayasulukta Efes hafriya-

tına komiser olarak gönderilmiştir. Malûmdur ki Avusturyalı arkeoloğlar eski şehir üzerinde, İngiliz arkeoloğlar da Garaibi Seb'ai Âlem diye anılan Diana Mâbedi üzerinde çalışmışlardır. Her iki hafriyatı idare edenlerin başlarında Prof. Bennedorf ile M. Hogarth gibi maruf âlimler bulunuyordu. Makridi bilâhare 1897, 1898, 1902, 1903, 1905 ve 1906 senelerinde ikişer, üçer ay devam eden hafriyatlarda komiser olarak bulunmuştur. Hiç şüphe yok ki Makridi bu hafriyatlarda tatbik olunan fenni araştırma metodlarından azami derecede istifade etmiştir; bu itibarla gerek idareye verdiği raporlar ve gerek Müzeyi bihakkın temsil etmek gibi gördüğü hizmetler kendisinin kıymetini arttıyordu.

RAKKA HAFRİYATI

Rakka harabeleri, M. E. tesis edilmiş bir şehir olup hicretin 17 inci senesinde islâm memleketi hududu dahiline geçmiş ve bir aralık Harun el-Reşit tarafından makar ittihaz olunarak bir hayli mebani ve saraylar vücade getirilmişti. Tabiatın ve zamanın tahribatına maruz kalarak bir harabe haline inkılâp eden Rakka, son zamanlarda civarına yerleştirilen Çerkes muhacirler tarafından mütevaliyen hafi surette kazılıyor, elde edilen eserler kaçırılıyordu. Müze idaresi, muazzam bir islâm medeniyetinin merkezi olan Rakka harabelerinin muhafazasıyla beraber kaçakçılığın men'i içinî Halep valisiyle yaptığı muhabereleden müsmir bir netice alamıyordu. O sıralarda Halep Maarif Müdürlüğünde bulunan san'at ve tarih muhibi kadirşinas bir zat olan Nadir Beyin İstanbul'a çektiği şifreli telgraflar Babîâli nezdinde pek ziyade alâka ve teccüsüsü mucip olmuş ve bu tahribatın önüne geçebilmek için harabede Müze namına metodik bir hafriyat yapılması takarrür etmiş ve Hamdi Bey tarafından bu işe Makridi memur edilecek 14 Kânunusani 1905 de Rakkaya gönderilmiştir.

Makridi, Rakkada yaptığı muvaffakiyetli hafriyat neticesinde bir hayli eser meydana çıkararak bunları iki ay sonra Müzeye sevk ediyor ki aralarında çok mühim tabak, çanak, vazo gibi topraktan mamûl ve üzerleri mavi yeşil sırlı olan bu kıymetli eşya, eylevm Çinili Köşk Müzesinde mühim bir kolleksiyon halinde büyük bir salon işgal etmektedir. Bu kolleksiyon, teknik nokta nazarından Part san'at eserlerinin bir temadisi olmak itibariyle Atikiyat âleminde pek mühim bir yer işgal eder. Bu kolleksiyonun Çinili Köşkte teşhiri Arkeoloji müzelerindeki Part kolleksiyonu muhteviyatıyla daima ve kolay bir tarzda mukayeseler yapabilmek fırsatını vermektedir. Makridinin, Rakka hafriyatına dair zaman zaman idareye gönderdiği kısa raporlardan başka matbu yazı ve telifatına tesadüf olunmamıştır. Maamafih Rakkada bilâhare Haydar Sümerkan tarafından da Müze namına hafriyat yapılarak bir hayli eşyaya destres olunmuştur.

İKİNCİ SAYDA ARAŞTIRMALARI

Makridi 1900-1902 senelerinde Baalbek'te Alman İmparatoru II. nci Wilhelm namına yapılan hafriyatta komiser olarak bulunduğu sırada Fenike sahillerinde kâin eski Sidon yani bugünkü Sayda'da bazı antika kaçakçıları tarafından gizlice yapılan hafriyatta bir hayli kıymetli eserlerin bulunduğunu haber almış ve keyfiyeti Hamdi Beye bir raporla bildirmişti.

Rapor muhteviyatını şayanı tetkik bulan Hamdi Bey, bu eserlerin meydana çıkarılması işini Makridi'ye havale etmiş ve kendisini Sayda'ya göndermiştir.

Makridi saklanan eserleri bir zabıta memuru kadar mahirane bir tarzda meydana çıkarmağa muvaffak olduğu gibi, Bostanelşeyh denilen mevkide de hafriyat icrasıyla Eşmun Mâbedinin bir kısmını keşfetmiş ve elde edilen eserler de Müzeye naklolunmuştur. Bu hususta Makridinin birkaç yazısına tesadüf olunmaktadır [1].

LANGAZA TÛMÛLÛS'ÜNDE HAFRİYAT.

1910 Şubatında vukubulan bir yer sarsıntısını müteakıp Selanik-Langaza yolu üzerinde ve Selâniğe 9 kilometre mesafede kâin bir tümülüsün bazı yerlerinde çöküntü hâsıl olmuş ve bunu gören iki köylünün, açılan delikten içeri girerek birtakım ufak tefek antika buldukları Hükûmetçe haber alınarak istirdat olunmuş ve keyfiyet te Maarif Müdürü tarafından Müzeye bildirilmişti. Aynı senenin Nisan ayında Müze tarafından bir miktar tahsisatla mahalline gönderilen Makridi, tümülüs'te hafriyat yaparak mezar odasını tamamen meydana çıkarmış ve buranın plan ve relevelerini alarak gayet musanna mermer kapı kanatlarıyla diğer ahşap kapıya ait tunç tezyinat eşyasını Müzeye almıştır. Çok metodik bir şekilde yapılmış olan bu tümülüs hafriyatı, seneler geçtikçe Makridi'nin hafriyat işlerinde derin bir meleke ve vukuf sahibi olduğuna şüphe bırakmaz [2].

AKALAN HAFRİYATI.

1906 senesinde Samsun'dan geçen Halil Etem merhum, Samsunda antikacı Mihalaki Theodoridi isminde birinin dükkânında üzeri boyalı tuğlalar nazarı dikkatini celbetmesi üzerine bunların menşe'ini öğrenip Müze namına mübayaâ eder, ve badema köylüler tarafından getirilerek benzerlerin de mübayaasını temin eder. Bilâhare Müze ile işbirliği yapmak isteyen M. Johannes Mülberg'e terfik edilen Makridi, ertesi yıl Samsun'dan 18 kilometre mesafede kâin Akalan'a gönderilmiştir. Makridi'nin buradaki çalışmaları ve bulunan eserler hakkında ilmi bir mecmuada yazısına tesadüf olunmuştur [3].

Makridi, İstanbul Âsarîyatı ile de meşgul olmuştur. Zaman zaman şehir dahilinde tetkika değer eserleri etüd etmekten geri kalmamıştır. Bilhassa Bakırköy'de oturduğu için oranın yer altında ve üstündeki eserlerini araştırma fırsatına malik idi. 1914 yazında ciheti askeriye yapılacak inşaat için Bakırköy civarında taş çıkarılırken eski bir yapı izlerine tesadüf edilmesi, kolordu kumandanı Mehmet Ali (paşa) nın nazarı dikkatini celbetmiş ve keyfiyeti Müzeye bildirerek mütehassis bir memur izamını rica etmiştir. Bunun üzerine orada tetkik ve hafriyata memur edilen Makridi, kumandanın yardımıyla bir miktar hafriyat yapar, fakat seferberlik ilânı âmeliyatın ilerlemesine mâni olur. Makridi buradaki

[1] Le temple d'Echmoun à Sidon ; fouilles exécutées par le Musée Impérial Ottoman. Revue Biblique 11, 1902, sah. 489-515.-12, 1903, sah. 69-77.-N. S. 1, 1904, sah. 390.

— A travers les nécropoles sidoniennes. Revue Biblique N. S. 1, 1904, sah. 547-572

[2] Un tumulus macédonien à Langaza. Jahrbuch des Deutschen Archaeologischen Instituts 26, 1911, sah. 193-215, Levha II-VI.

[3] Une citadelle archaïque du Pont. Fouilles du Musée Impérial Ottoman. Berlin 1907. (Mitteilungen der Vorderasiatischen - Aegyptischen Gesellschaft. XII, 4.

tetkikatını 1921 de İstanbul'a gelen Fransa'nın Atina Âsarâtika mektebi müdürü M. Ch. Picard'ın bazı gûna yardımıyla ikmal eder ve elde edilen eserler de Müze-ye celbolunur [1]. Makridi, Bakırköy araştırmaları hakkında tetkiklere müstenit Atina'da rumca bir eser neşretmiş ve son defa İstanbul'a geldiği vakit Bakırköy kaymakamının teşviki üzerine bu eserini bazı haşiyeler ilâvesiyle türkçeye çevirmişti. Bu eserini tabettirmek için Maarif Vekilligine ve yahut Tarih Kurumuna takdim etmek fikrinde idi. Görülüyor ki Makridi, Bizantin âsârını tetkik ve bununla meşgul olmağı sevenlerdendi. 1926 da Sultan Ahmet'te Hypodrom'da hafriyata mezun İngiltereli Casson'a mesaisi sırasında yardım etmiş ve yine onunla Yedikule'de Yaldızlı kapıda [2], ve M. Rice ile Lâleli'de Bodrum Camide kadim Myrelaion kilisesinde tetkikat yapmış, 1928 de Koska'da Simkeşhanında hafriyat yaparak burada Theodosius I. in Takızaferine ait bakiyeleri keşf ile meydana çıkarmağa muvaffak olmuştur.

Makridi'nin muvaffakiyetli çalışmalarından biri de Halıcılar'da Eski Bizantin bir manastır olan yanık Fenari İsâ camiinde yaptığı hafriyattır. Makridi burada mermer üzerine mozayik şeklinde renkli taşlarla işlenmiş Agiya Avdokia lavhasını bulmuştu [3]. Çok nefis bir sanat eseri olan bu levha, Hükümetimizin müsaadesiyle 1931 de Paris'te açılan Bizans ve 1938 de New-York'ta açılan Dünya sergilerine gönderilmiş olup Arkeoloji Müzesinin Mücevherat Seksiyonunda teşhirdedir. Velhasıl Makridi'nin Bizans araştırmalarında Müzenin en faal bir unsuru olduğuna hükmetmekte hata olmaz. [4]

BOĞAZKÖY HAFRİYATI

Berlin Üniversite profesörlerinden Assiryolog H. Winkler 1905 te hükûmetten Anadoluda tetkik seyahatine müsaade almış ve kendisine müze namına Makridi terfik edilmişti. Makridi'nin bu memuriyeti senenin muayyen aylarına mahsus olmak üzere beş sene kadar devam etmişti. Bu müddet zarfındaki faaliyetin ilmi bakımdan fevkalâde olan neticeleri o kadar malûmdur ki üzerinde birer birer durmağa lüzum yoktur. Bulunan eserler İstanbul müzelerinin en mühim parçalarını teşkil ederler.

Makridi'nin diğer hasletlerinden biri de hafriyat yaptığı mahallin civarı hakkında malûmat toplamak ve bizzat gezintiler tertip ile etrafı iyice tanımak fırsatını kaçırmamaktı. Bu maksatla bir seyahati esnasında Boğazköyün 20 kilometre şimali şarkisinde Alacahöyük'te Sfenksli kapıda 1907 de kısa bir hafriyat

[1] Macridy et J. Ebersold. L'hypogée de Macri - Keuy. Bulletin de Correspondance Hellénique 1922 sah. 63-393

[2] İstanbul, Yedikule . — Th. Macridy bey - and St. Casson. Excavation at the Golden Gate, Cons / ple. Archaeologia 2. 5. 31. sah. 63-84.

[3] Makridinin, aradan uzun seneler geçtiği halde bu mesaisi hakkında bir yazısı çıkmamıştır.

[4] Les récentes fouilles de Cons / ple. Şu eserde : Archaeologisches Institut des Deutschen Reiches. Bericht über die Jahrhundertfeier, 21-25 April 1929. Berlin. 1930 sah. 222-225.

yaparak bir hayli eser bulmuştu ki bunların içinde mühim Hitit kabartmaları da mevcuttur [1].

Makridi, Maarif Vekâleti'nin emir ve tensibiyle 1341-1925 senesinde Ankara istasyonunun arka tarafına düşen tümülüs'lerde üç ay kadar devam eden bir hafriyat yapmıştır. Bu hafriyat Türkiye Cümhuriyeti Maarif Vekâleti namına icra olunan ilk hafriyattır ki Makridi o zaman kendisine tevdi edilen bu şerefli vazifeden daima müftehirane bahsederdi.

Makridi buradaki tümülüslerin hafrinde tünel açma ve yarma şeklinde iki muhtelif metot tatbik etmiş ve bu vâdide mukayeseler yürüterek vâsil olduğu ilmi neticeleri Maarif Vekâleti Mecmuasında vâkifane bir surette neşretmiştir [2].

Makridi'nin kısaca bahsettiğimiz mesai hayatı, onun Âtikiyat âleminde ve bilhassa Anadolu araştırmalarında ciddi ve muvaffakiyetli neticelerle doludur. Mesleğine âşık ve vatanına bütün kalbiyle bağlı ve hakikî bir kültür adamı olan Makridi, şen ve şatır, hoş sohbet, muhiti neşelendirmekten zevk alır bir arkadaşta. Gam, yeis onun için değildi. Lâkin Umumi Harpte Bağdat cephesinde kaybettiği büyük oğlu onda büyük ve unutulmaz bir acı bırakmıştı.

Velhasıl Makridi, memleketine olduğu kadar dost ve arkadaşlarına da bağlı ve vefakâr idi. 1940 Küçükçekmece hafriyatına gelir, bizleri ziyaret ederdi. Senelerce avlandığı bu sâhada mühim bir şehir harabesi bulunduğunu sezmemiş olduğunu söyler ve hayretini saklamazdı.

Hafriyata fasıla vereceğimiz son günlere doğru bir gün gelmiş, akşama kadar bizimle birlikte kalmıştı. Sonbaharın akşam güneşi Çekmece gölünün üzerine iltimaatını yaydığı sıralarda ayağa kalkıp: Vakit gecikiyor, artık gitmeliyim. Ben yine ziyaretinize gelirim, diye hafriyat mevkiini terke hazırlanırken elini böğrüne bastırıp karaciğerini kastederek kulağıma doğru eğildi:

— Aziz, zannederim, bu hastalık yakamı bırakmıyacak.. Lâtime bertaraf amma ben kendimi beğenemiyorum, dedi.

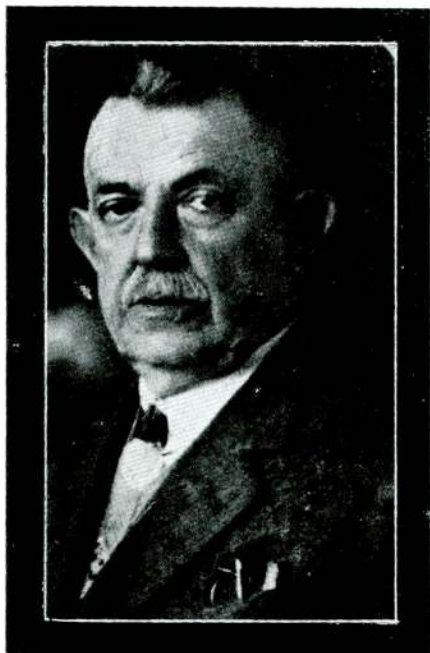
Makridi kendine böyle fena şeyler yormazdı. Fakat, dostları onu daima şen ve lâtifeci olarak bildiklerinden lâf olsun diye sarfedilmiş bir söz telâkki ediyor-duk. Arkadaşlarla onu hafriyat sâhasından dışarıya kadar teşyi ettik. Arabaya bindirdik, genç asistan ve stajiyer arkadaşlara da:

— Sizlerden böyle güler yüzle karşılandıkça sık sık gelirim, Allaha ısmarladık sevgili dostlarım, diyor ve arabadan elini sallıyordu...

Zavallı Makridi, gençliğinin en parlak zamanlarını ilim aşkıyle eski medeniyet enkazı üzerinde baykuş avazeleri arasında hiç yeis duymadan geçirdiğin bu hayat sana yabancı değildi. İlk ayak bastığın hafriyat Ayasuluk idi, sonu da Regium oldu. Hastalığı esnasında ailesinin Atında olması dolayısıyla eski müze dostları tedavisi emrinde ona lâzımgelen hizmet ve yardımı asla diriğ etmediler, ve kimsesizliğini hissettirmediler. Bakırköy Rum kilisesinde yapılan cenaze merasiminde başta Maarif Vekili Bay Hasan Âli Yücel ile Türk Tarih Kurumunun

[1] La porte des Sphynx à Euyük. Fouilles du Musée Impérial Ottoman. Berlin 1908. (Mitteilungen der Vorderasiatischen - Aegyptischen Gesellschaft XIII. 3.

[2] Maarif Vekâleti Mecmuası sayı: 6 1626. Sahife 38-45.

TH. MAKRIDÌ
1872 — 1940

ve İstanbul Müzeleri ile Topkapı Sarayı Müzesinin ve Alman Âsarıatika Enstitüsünün ve diğer müessesatın gönderdiği mümessil ve çelenklerle ve Türk Arkeoloji ve Müzecilik âlemi ve bütün meslekdaşları ve dostları ona karşı beslediği sevgi ve kadirşinaslık vazifesini eda ediyorlardı.

Böylece aramızdan uful eden bu dost, uzun yıllardanberi severek oturduğu Bakırköyünün Rum mezarlığına defnedildi.

